done across four decades, he started from the principle that "changes in language are conditioned by changes in civilization and culture", and the history of languages has the purpose of describing and explaining what is called "linguistic change".

The definition that Eugenio Coseriu formulated, "ethnolinguistics is the linguistic discipline that studies the variety and the variations of language in close connection with the civilization and culture of a community" presupposes more than multiplying the investigation techniques. Coseriu realized the first conceptual analysis of ethnolinguistics regarded as direction of research. He also launched the perspective of *skeology* cf. gr. σκεῦος, a term that can be explained by means of Coseriu's vision related to the linguistics of speech. Yet the author admits that "the discipline is difficult to be constituted, one of the causes is the incipient stage of the linguistics of speech".

The theoretical inheritance related to *ethnolinguistics* in general owes enormously to the two Romanian linguists coryphaei.

Keywords: *ethnolinguistics*, *definition*, *border science*, *linguistic discipline*, *linguistics of speech*, *skeology*, *Coseriu*, *Ivănescu*.

POLEMICA G. IVĂNESCU – ION GHEȚIE CU PRIVIRE LA LIMBA ROMÂNĂ LITERARĂ

AURA MOCANU*

Elev al lui A. Philippide şi al lui Iorgu Iordan, G. Ivănescu s-a făcut remarcat prin „pregătirea sa multilaterală şi spiritul critic deosebit care i-au dat ocazia să surprindă aspecte noi ale limbajului" (Frâncu 1999: 136). Lucrările lăsate moştenire posterității „se remarcă printr-o vizibilă predilecție pentru aspectele teoretice, de lingvistică generală, autorul lor fiind cel mai mare specialist din țară în această disciplină şi unul dintre marii lingvişti români" (*ibidem*). Preocupările lui G. Ivănescu au fost multiple: „acest cercetător se remarcă printr-un interes şi o pasiune rar întâlnite pentru lingvistică (şi nu numai pentru cea românească sau romanică), precum şi printr-o poziție, de obicei, originală şi curajoasă față de problemele studiate" (Iordan 1978: 130).

Lucrările sale din domeniul filologiei şi lingvisticii româneşti reprezintă şi astăzi adevărate pietre de hotar. Aproape de jumătatea secolului al XX-lea, la Iaşi, profesorul Ivănescu îşi redacta teza de doctorat, *Problemele capitale ale vechii române literare*, pe care a susținut-o în 1945 şi care constituie şi astăzi un punct de reper în studiul limbii române literare. În această operă de mare importanță pentru lingvistica românească, autorul abordează şi probleme de dialectologie istorică, nu numai de istorie a limbii literare, pentru că, după cum însuşi recunoaşte, „numai prin rezolvarea problemelor de dialectologie am putut ajunge la rezolvarea celor privitoare la limba literară" (Ivănescu 1948: 94). Înaintea sa, au fost emise diverse teorii, dar este meritul incontestabil al lui G. Ivănescu de a fi impus o teorie viabilă privind istoria limbii române literare. Profesorul ieşean susține în lucrarea amintită „idei deosebit de originale în ceea ce priveşte relația dintre limba literară şi dialecte: în secolele al XVI-lea, al XVII-lea şi al XVIII-lea, româna era diversificată în dialecte literare, care se contopesc în secolul al XIX-lea şi se formează limba română literară" (Frâncu 1999: 136). Astfel, teoria profesorului Ivănescu aduce lumină în noianul de teorii formulate până la el. Denumind limba literară şi prin sintagma *limbă comună*, după modelul francez, G. Ivănescu întreprinde un lung studiu al acestei noțiuni, la capătul căruia formulează o serie de concluzii originale, ce au reuşit să devină în literatura de specialitate un reper important.

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, bd. Carol I, nr. 11, România.

ALIL, t. LIII, 2013, Bucureşti, p. 169–173

BDD-A1170 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:57 UTC)

În concepția profesorului Ivănescu, limba română literară începe cu primul grai scris românesc, graiul maramureşean, odată cu cele dintâi traduceri de texte religioase în româneşte. Autorul distinge două mari epoci în formarea limbii române literare: epoca limbii literare româneşti vechi şi epoca limbii literare româneşti noi sau moderne. Epoca vechii române literare a luat sfârşit în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, când s-a produs un import masiv de neologisme. Prin această lucrare, G. Ivănescu a impus definitiv teoria *dialectelor literare*, afirmând că, în faza de început, româna literară nu era unitară, ci prezenta variante. Teoria lui G. Ivănescu despre dialectele literare „îi asigură autorului titlul meritat de întemeietor al studiilor moderne de istorie a limbii române literare" (Gheție 1987: 549).

Profesorul ieşean consideră că, cel puțin până la un moment dat în evoluția sa, unitatea limbii literare româneşti este o dogmă, iar teoriile impuse de Hasdeu, Ovid Densusianu şi alții ar trebui revizuite. Dialectele literare caracterizează epoca de început a unei limbi literare, dar, în cazul limbii române literare, acestea s-au perpetuat şi după 1780. Poziția savantului ieşean este ferm susținută, cu argumente convingătoare: „Aceasta e realitatea: limba literară românească a avut timp de secole mai multe variante de la o regiune la alta, a avut dialecte" (Ivănescu 1948: 7). Limba româna literară avea atâtea origini câte dialecte literare erau: „Nu se poate vorbi de originea muntenească sau maramureşeană a limbii române literare, căci pe vremea aceea limba literară avea atâtea origini câte dialecte literare erau" (Ivănescu 1948: 9). Toate dialectele literare au contribuit mai mult sau mai puțin la formarea limbii române literare. După un examen minuțios al faptelor lingvistice, profesorul ieşean a susținut că, pentru secolul al XVI-lea, pot fi identificate cinci „graiuri" sau „dialecte" literare: maramureşean, transilvănean, dialectul din Muntenia şi Transilvania de sus, cel din Moldova şi dialectul literar bănățean. Aceste dialecte nu s-au menținut de-a lungul secolelor, astfel că, în secolul al XVIII-lea, limba română literară cunoaşte doar patru dialecte literare distincte, şi anume: muntenesc, moldovenesc, ardelenesc şi bănățean. Pentru secolul al XIX-lea, G. Ivănescu a propus tot patru dialecte literare, dar locul dialectului ardelenesc este luat de dialectul crişean-maramureşean, care în secolul al XVI-lea era rotacizant[1]. Dialectul ardelean devine în secolul al XIX-lea, consideră G. Ivănescu, un dialect literar de tranziție, insuficient individualizat. Limba română literară unitară începe să se constituie după 1780, dar unificarea acestor dialecte „nu se produce decât pe la 1880, şi limba literară rezultată atunci nu este chiar graiul muntean, ci un amestec între graiul muntean şi cel moldovean-ardelean-bănățean" (Ivănescu 1948: 375).

Modernizarea limbii române literare s-a produs în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. După instalarea regimului fanariot, numeroşi termeni de origine greacă au pătruns în lexicul limbii române. În literatura de specialitate, s-a crezut că acest fenomen al împrumuturilor de termeni de origine grecească a dus „la o perioadă de slăbire a conştiinței naționale şi un început de desnaționalizare", dar, în opinia lui

[1] Pentru detalii, vezi Ivănescu 1948: 92.

G. Ivănescu, „adoptarea elementelor greceşti după 1770 dovedeşte nevoi intelectuale şi sociale superioare" (Ivănescu 1948: 35).

Unele dintre elementele teoriei lui G. Ivănescu au fost preluate de Şcoala lingvistică bucureşteană. Ion Gheție, reprezentant de seamă al acestei şcoli şi unul dintre cei mai importanți filologi români din a doua jumătate a secolului al XX-lea, a studiat îndeaproape problemele limbii literare de la începuturile scrisului românesc, ajungând la unele concluzii originale. Ca rod al eforturilor depuse în cercetarea limbii române literare a apărut, în 1975, monografia sa *Baza dialectală a românei literare*, care a impus teoria formulată şi de G. Ivănescu, şi anume că la baza vechii române literare au stat v a r i a n t e l e sau d i a l e c t e l e l i t e r a r e. Ion Gheție a plasat începuturile limbii române literare la debutul secolului al XVI-lea, justificând că o limbă poate fi considerată literară „în momentul în care se săvârşeşte un act de cultură prin scris" (Gheție 1982: 35). La baza limbii literare stă un dialect literar (la Ivănescu)/ o variantă regională literară (la Gheție) care se impune într-o anumită perioadă de timp. În ceea ce priveşte baza dialectală a românei literare, mai toți specialiştii sunt de acord că, la începuturile ei, limba română literară nu era unitară. G. Ivănescu este singurul care a folosit denumiri diferite pentru această realitate în lucrarea publicată în 1948. Pentru a se evita, în literatura de specialitate, o posibilă confuzie terminologică, Ion Gheție consideră că „am putea folosi termenul mai precis de v a r i a n t ă r e g i o n a l ă (sau r e a l i z a r e r e g i o n a l ă) a limbii literare" (Gheție 1975: 71), motivând şi decizia lui G. Ivănescu de a folosi denumirea de dialect literar: „În fond, G. Ivănescu a optat pentru termenul de *dialect literar* pentru că e folosit, prin tradiție, în literatura străină de specialitate. El se adresează, nu o dată, şi termenului de *grai literar*, ceea ce înseamnă că se gândea, în acel moment, la *dialectul dacoromân* (şi nu la *limba română*) şi arată, totodată, că terminologia e, în fond, relativă [...]. Ceea ce i se poate reproşa, prin urmare, lui G. Ivănescu este inconsecvența terminologică, nu însă şi inventarea unor variante ale limbii literare" (*ibidem*). G. Ivănescu l-a apreciat pe Ion Gheție nu numai pentru faptul că i-a împărtăşit teoria despre dialectele limbii literare[2], ci mai ales pentru că acesta a elaborat o lucrare pe care a considerat-o „extrem de valoroasă" (Ivănescu 1980: 509). La rândul lui, Ion Gheție aprecia că G. Ivănescu, „prin vastitatea şi profunzimea cunoştințelor, rămâne, alături de fostul său student, E. Coşeriu, cel mai erudit lingvist al generației sale, probabil ultimul din seria savanților români de vocație şi formație enciclopedică" (Gheție 1987: 550).

Ion Gheție a fost de acord cu teoria lui G. Ivănescu referitoare la dialectele (= variantele) literare, dar se îndepărtează de el când respinge ideea conform căreia româna literară a cunoscut două baze dialectale: una maramureşeană, apoi una munteană. Lingvistul bucureştean sublinia că „pentru a avea o înțelegere cât mai deplină a evoluției limbii literare va trebui să ne raportăm în permanență la stadiul atins în diverse perioade de graiurile populare" (Gheție 1975: 70). În acelaşi studiu,

[2] Această informație mi-a fost comunicată de doamna Mirela Theodorescu, soția filologului bucureştean.

BDD-A1170 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:57 UTC)

Ion Gheție aprecia că G. Ivănescu este „singurul cercetător care a înțeles că problema unificării limbii române literare trebuie examinată în perspectivele dialectologiei istorice" (Gheție 1975: 70). Deosebirea dintre cele două teorii constă în faptul că, pentru secolul al XVI-lea, Ion Gheție a identificat patru variante ale limbii literare românești, în vreme ce după G. Ivănescu ar exista cinci dialecte literare. În concepția lingvistului bucureștean, cele patru variante literare regionale sunt: munteană-sud-est ardeleană, nord-moldoveană, bănățeană-hunedoreană și nord-ardeleană. Dintre aceste variante s-a impus varianta muntenească la mijlocul secolului al XVIII-lea, când tipografiile din Moldova și Transilvania și-au încetat activitatea tipografică, iar cele din București și Râmnicu-Vâlcea tipăreau tot mai multe cărți de cult: „Intensa activitate tipografică desfășurată la București și Râmnic (în condițiile în care tipografia Mitropoliei Ardealului nu mai lucra din 1702, iar cea din Iași se manifesta sporadic) a avut drept urmare o difuzare fără precedent a cărții bisericii muntene în toate provinciile românești, până în cele mai îndepărtate și ascunse locuri. Faptul s-a petrecut mai ales între anii 1720 și 1750 și a continuat și după această dată. În momentul când tipografiile din Iași și Blaj își reiau sau își intensifică activitatea, în jurul anului 1750, ele sunt silite să reproducă cărțile muntenești care pătrunseseră de mai multă vreme în biserică" (Gheție 2000: 110). Deci, în opinia filologului bucureștean, prima unificare a românei literare nu s-a produs nici în secolul al XVI-lea, nici în secolul al XIX-lea, ci s-a realizat prin consens tacit la mijlocul secolului al XVIII-lea la nivelul tipăriturilor religioase. Această primă unificare a fost numită semnificativ „momentul 1750". Din păcate, pentru limba română literară, unificarea petrecută la jumătatea secolului al XVIII-lea a fost pierdută în perioada următoare: „Norma unică a anilor 1780 se va destrăma, încetul cu încetul, după 1780, în condițiile laicizării culturii scrise. Textele profane vor promova, cum era de așteptat, norma manuscriselor (mai apropiată de graiul vorbit în diferitele părți ale teritoriului dacoromân), căci norma unică acceptată în jurul anului 1750 fusese, înainte de toate, o normă a cărții bisericești tipărite" (Gheție 1972: 92). A doua unificare s-a produs, începând din secolul al XIX-lea și continuând cu secolul următor, grație lucrărilor normative ale Societății Academice Române.

Prin urmare, cercetarea lui Gheție aduce noi argumente bazate pe numeroase și variate fapte lingvistice. În concepția sa, limba română literară era constituită la jumătatea secolului al XVIII-lea, acesta fiind momentul când norma muntenească a fost acceptată în toate tipăriturile din cele trei țări românești. Ion Gheție a propus o periodizare mai fermă, care acceptă numai două mari epoci: epoca veche și epoca modernă. Lingvistul a renunțat la perioada de tranziție, pentru că aceasta se include în epoca modernă. Însă fiecare epocă este delimitată, la rândul ei, în două sau trei perioade. Epoca veche se împarte în două perioade: 1532–1656 și 1656–1780, iar epoca modernă cuprinde următoarele perioade: 1780–1836, 1836–1881 și 1881–1960. În *Baza dialectală a românei literare*, Ion Gheție a stabilit în interiorul acelorași epoci alte subperioade: prima epocă cunoaște trei perioade: 1532–1588, 1588–1656 și 1656–1715, iar a doua epocă a cunoscut patru perioade: 1715–1780, 1780–1836, 1836–1881 și 1881–1960. Chiar dacă anii acestor subperioade variază, este important de observat, pe de o parte, că autorul rămâne fidel ideii potrivit

căreia în procesul de unificare lingvistică română literară a cunoscut două perioade, iar, pe de altă parte, chiar Ion Gheție a observat că „e de la sine înțeles că anii care deschid sau închid o epocă sau o perioadă sunt mai mult sau mai puțin arbitrari, ceea ce nu înseamnă, însă, că același lucru se poate spune despre epocile și perioadele delimitate" (Gheție 1975: 86).

Teoria expusă de G. Ivănescu și preluată de Ion Gheție cu unele modificări a reușit să prindă rădăcini pe solul fertil al lingvisticii românești, impunându-se în fața teoriilor formulate de-a lungul timpului. Deși există diferențe în felul în care cei doi văd anumite probleme ale limbii române de cultură, polemica dintre cei doi învățați este una de detaliu, nu de principiu, din moment ce ambii lingviști, așa cum am văzut, consideră că româna literară a avut în epoca veche d i a l e c t e / g r a i u r i (G. Ivănescu) sau v a r i a n t e r e g i o n a l e t e r i t o r i a l e (Ion Gheție).

Este recunoscut în lumea științifică românească faptul că cele două teorii oferă un tablou complet și coerent al formării și evoluției limbii române literare.

BIBLIOGRAFIE

Frâncu 1999 = Constantin Frâncu, *Curente și tendințe în lingvistica secolului nostru*, Iași, Casa Editorială „Demiurg".
Gheție 1975 = Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, Editura Academiei.
Gheție 1987 = Ion Gheție, *G. Ivănescu (1912–1987)*, în „Limba română", XXXIV, nr. 6, p. 549–551.
Gheție 1982 = Ion Gheție, *Introducere în studiul limbii române literare*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
Gheție 1972 = Ion Gheție, *Ion Heliade-Rădulescu și unificarea limbii române literare*, în „Limba română", XXI, nr. 2, p. 91–102.
Gheție 2000 = Ion Gheție, *Secolul al XVIII-lea și unificarea limbii române literare*, în *Contribuții la istoria limbii române literare. Secolul al XVIII-lea (1688–1780)*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, p. 91–111.
Iordan 1978 = Iorgu Iordan, *Istoria lingvisticii românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
Ivănescu 1948 = G. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, în „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»", XI–XII, Iași, 1944–1945 [1948], p. 1–412, 540 (și în extras).

THE POLEMIC OF G. IVĂNESCU – ION GHEȚIE ABOUT ROMANIAN LITERARY LANGUAGE

ABSTRACT

G. Ivănescu and Ion Gheție are two of the most important Romanian philologists in the second half of the twentieth century. Their theory about Romanian literary language was imposed in Romanian language. According to their theory, there are literary dialects in the language. Imposed in the mid twentieth century, this theory is a landmark for those who want to study this discipline.

Keywords: *philology, literary language, historical dialectology, literary language variants, the unification of Romanian literary language.*

BDD-A1170 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:57 UTC)